

Architectuur Depot cvba
Langstraat 76
3630 Maasmechelen
T +32 89 48 05 50
F +32 89 48 05 59
info@architectuurdepot.be
www.architectuurdepot.be

BTW BE 0823.254.242
RPR TONGEREN
IBAN BE26 3630 6881 0729
BE43 0689 0089 4601

OPMAAK VAN EEN BEHEERSPLAN BEHEERSPLAN SINT-BRIGIDAKAPEL

Naam van het onroerend erfgoed: Sint-Brigidakapel

Ligging: Gruitroderbaan zonder nummer, 3670 Meeuwen-Gruitrode

Beschermingsbesluit: 'Sint-Brigidakapel' beschermd als monument bij MB. 4140, dd. 04-12-2003

Beheersplan opgemaakt door: Architectuur Depot cvba, Langstraat 76, 3630 Maasmechelen

Opdrachtgever: Gemeentebestuur Meeuwen - Gruitrode

Datum ter goedkeuring ingediend: 06-09-2018

VOORWERP VAN DE AANVRAAG

Dit document omvat het beheersplan voor de Sint-Brigidakapel zoals bedoeld in het decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014 (Belgisch Staatsblad 17/10/2013 en 15/04/2014) in verband met het beheer van onroerend erfgoed.

Aanvrager: Gemeentebestuur Meeuwen-Gruitrode, Dorpsstraat 44 – 3670 Meeuwen-Gruitrode

Ontwerper: Architectuur Depot cvba, Langstraat 76, 3630 Maasmechelen

INHOUD

OPMAAK VAN EEN BEHEERSPLAN	1
1. IDENTIFICATIE VAN HET ONROEREND ERFGOED	4
1.01. Identificatie en afbakening.....	4
1.02. Beheersplan	4
2. HISTORISCHE NOTA	5
2.01. Inleiding	5
2.02. Situering & historie.....	5
2.03. Bouwhistorische analyse	8
3. INVENTARISATIE VAN DE ERFGOEDELEMENTEN.....	12
3.01. Opmetingsplannen.....	12
3.02. Inventaris site / omgeving	12
3.03. Inventaris exterieur.....	12
3.04. Inventaris interieur	13
3.05. Diagnosenota	14
4. BESCHRIJVING VAN DE ERFGOEDWAARDEN	16
4.01. Volkskundige waarde.....	16
5. VISIE OP TOEKOMSTIG BEHEER.....	17
6. BEHEERSMAATREGELEN.....	18
6.01. Dringende instandhoudingswerken	18
6.02. Eenmalige werken	18
6.03. Onderhoudswerken	20
7. OPVOLGING EN EVALUATIE.....	21
7.01. Chronologie van de eenmalige werken	21
7.02. Restauratiewerken.....	21
7.03. Onderhoudswerken	21
8. BIJLAGEN	22

1. IDENTIFICATIE VAN HET ONROEREND ERFGOED

1.01. Identificatie en afbakening

Sint-Brigidakapel
Gruitroderbaan zonder nummer (kruising met Kerkhofstraat)
3670 Meeuwen-Gruitrode
Afdeling 1, Sectie B, Nr. 559/2

Voor dit perceel is er geen RUP, noch BPA of verkaveling van toepassing. Op het gewestplan bevindt het perceel zich op de grens tussen de zone voor woongebieden, woongebieden met een landelijk karakter en de zone voor dagrecreatie (Gewestplan 18: Neerpelt-Bree, dd. 22/03/1978).

De kapel is beschermd als monument bij besluit OL002097 dd. 04/12/2003.
De kapel is eigendom van de gemeente Meeuwen-Gruitrode.

*Zie bijlage 8.01 Kadastrale afbakening beheersplan
Zie bijlage 8.02 Ministerieel besluit*

1.02. Beheersplan

De opmaak van het beheersplan omvat het als monument beschermd pand op kadastraal nummer 559/2, namelijk de Sint-Brigidakapel. Het monument ligt op de hoek van de straat. Volgens de gevelsteen werd de kapel opgetrokken in 1835, hiervoor bevond er zich geen ander gebouw op het perceel. De kapel vormde een belangrijk bedevaartsoord voor de bescherming van het vee. De twee linden achter de kapel dragen bij tot de erfgoedwaarde van het monument en zullen dusdanig opgenomen worden binnen het beheersplan. Deze bevinden zich niet binnen de afbakening van het beschermd monument, doch worden wel specifiek vermeld in het beschermingsbesluit. Het beheersplan omvat een gedetailleerde beschrijving van het monument en het omliggende gebied met als doel het vormen van een gefundeerde visie voor de Sint-Brigidakapel.

Figuur 1, Foto Sint-Brigidakapel in huidige context (eigen foto, 2018)

2. HISTORISCHE NOTA

2.01. Inleiding

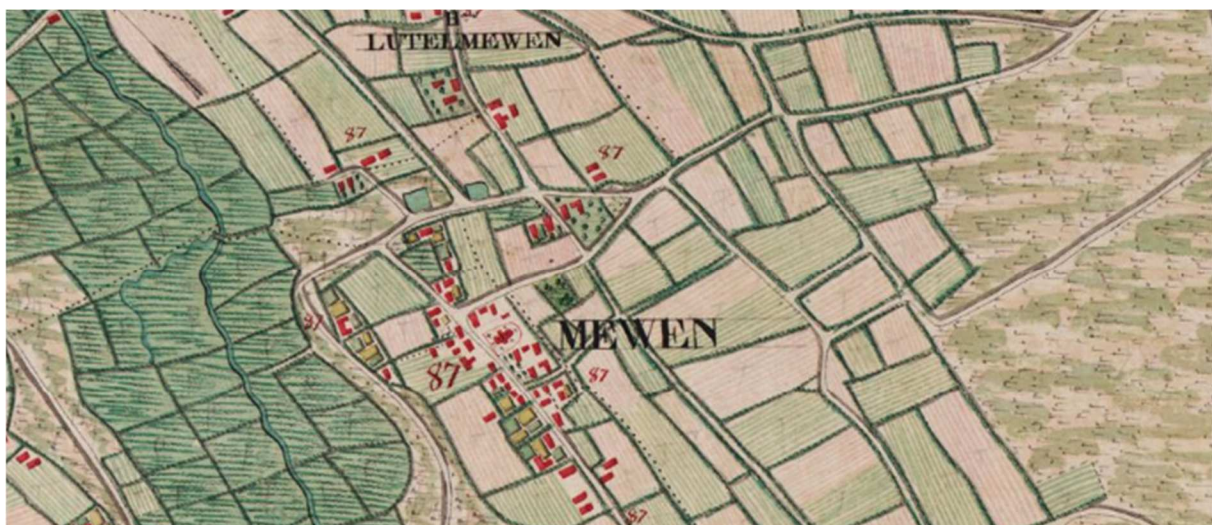
De historische nota handelt over de Sint-Brigidakapel, gelegen te Meeuwen-Gruitrode. De kapel is beschermd als monument sinds 04-12-2003 omwille van haar volkskundige waarde. Deze nota geeft eerstens een inzicht in de historie van de site en haar context. Vervolgens wordt er aan de hand van plannen en foto's een beeld gevormd van de evolutie die het monument heeft doorlopen. Ten slotte wordt er in detail ingegaan op de bouwhistorische evolutie van het monument.

2.02. Situering & historie

Meeuwen-Gruitrode¹

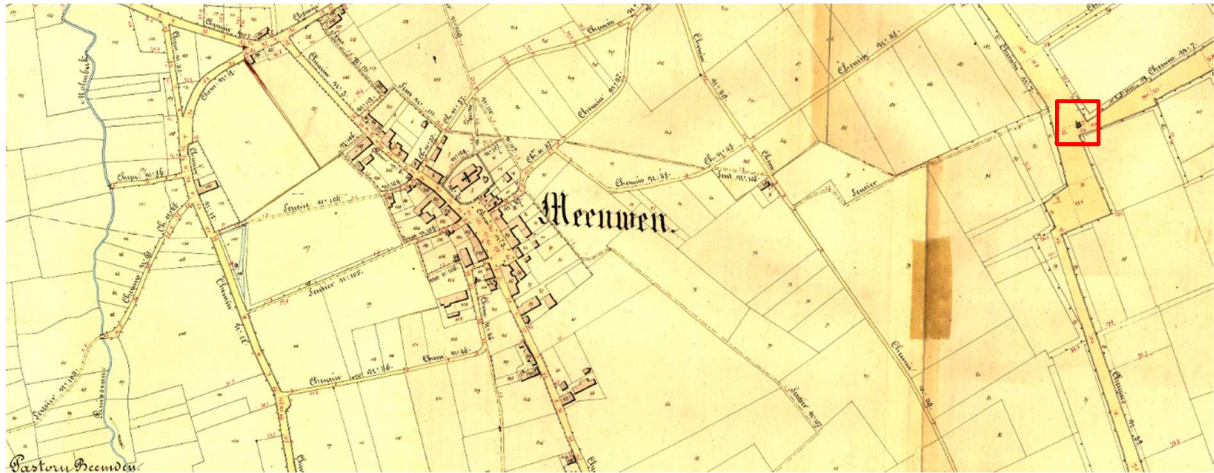
Een allereerste vermelding van de gemeente Meeuwen dateert van 1146. In een oorkonde wordt er gesproken over 'Mewa', afgeleid van mede of made, wat weide betekent. Deze naam is niet toevallig gekozen. Als typische Kempische nederzetting ontstaat Meeuwen aan de oostelijke rivierdal van de Abeek. De beekvallei bestaat op dat moment voornamelijk uit vochtige beemden, die hooi- en weilanden tot stand brengen. Tot in het begin van de 20ste eeuw wordt de vallei vooral gebruikt voor akkerbouw. Na de tweede wereldoorlog verschuift deze functie naar veeveelt. De weides krijgen daardoor een nieuwe invulling als graslanden en voederweides.

De specifieke ligging van deze nederzetting langs de Abeek heeft ook een impact op de ontwikkeling van de stad. Er ontstaat al vroeg een straatdorppatroon, waarbij de bewoners zich in een lange lijn langs de valleiwand positioneren. Op de Ferrariskaart (1771-1778; figuur 2) is dit patroon en het rurale karakter van Meeuwen in de 18de eeuw duidelijk af te lezen. Het grondgebied is sterk uitgestrekt en herbergt verschillende gehuchten. Eenzelfde structuur is te herkennen op de Atlas der buurtwegen (figuur 3), deze vertoont voor het eerst de Sint-Brigidakapel. Latere kaarten en luchtfoto's tonen de verdere ontwikkeling van het dorp, met een inkrimping van de talrijke landbouwgronden tot gevolg (figuur 4). Ook de lintbebouwing neemt in deze regio's toe, waardoor de initiële gehuchten in hun originele vorm niet meer te herkennen zijn. In 1977 vindt er een fusie plaats tussen de gemeentes Ellikom, Gruitrode, Meeuwen, Neerglabbeek en Wijshagen. Vanaf dan spreekt men over de gemeente Meeuwen-Gruitrode met diens deelgemeentes. Op een recente luchtfoto van 2017 zien we duidelijk hoe de gemeente zich heeft uitgebreid zonder volledig afstand te nemen van zijn rurale entiteit, met het woongebied links en de landbouwgronden rechts.

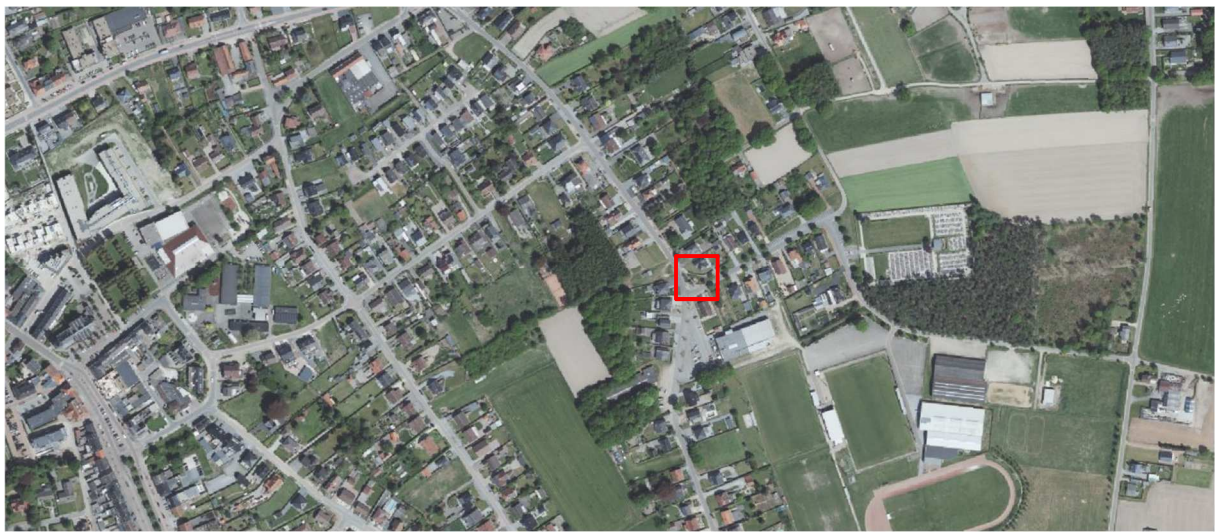

Figuur 2, Ferraris kaart, 1771-1778 (Geopunt)

¹ Agentschap Onroerend Erfgoed, 2005a

Figuur 3, Atlas der buurtwegen, 1841 (Geopunt)

Figuur 4, Luchtfoto, 2017 (Geopunt)

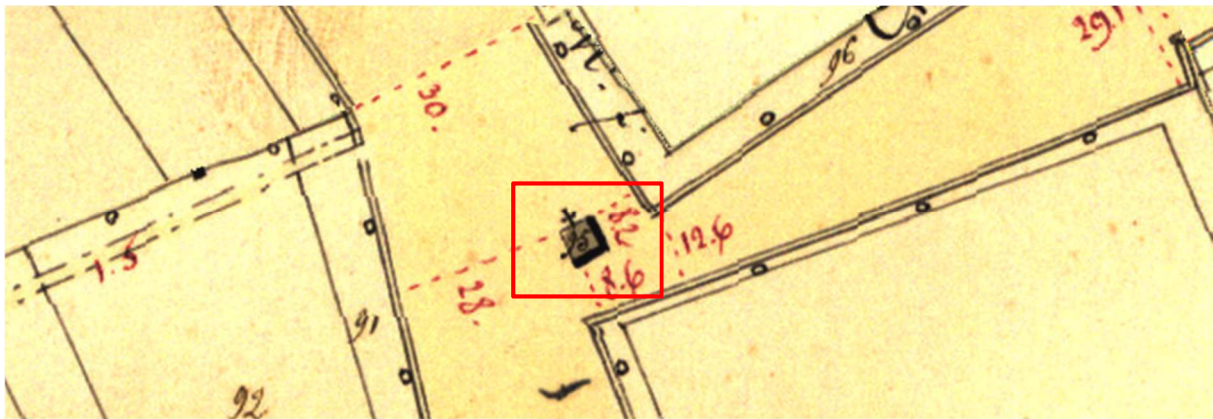
Sint-Brigidakapel²

Op de Atlas der buurtwegen die dateert uit 1841, zien we naast een verdere ontwikkeling van de dorpskern, voor het eerst een aanduiding van de Sint-Brigidakapel (figuur 5). De kapel is gelokaliseerd ten oosten van het dorp, op een kruising van twee wegen te midden van de velden. Sint-Brigida, een Ierse heilige die in de middeleeuwen overzee werd gebracht door monniken, is de patrones van onder andere de landbouwers en de beschermheilige van het vee. Het is daarom niet toevallig dat men haar initieel vereert met een kapel tussen de weilanden. Ze wordt vaak afgebeeld met een rund of een koe aan haar voeten. Ook in andere parochies buiten Meeuwen wordt Sint-Brigida verheerlijkt. De kapel die naar haar vernoemd is werd vooral gebruikt om offers te brengen. Het beeld dat zich initieel in deze kapel bevond, zou gemaakt zijn door een inwoner van Meeuwen. Voor zover men weet, is er nooit een heilige mis opgedragen binnen dit bouwwerk. Tijdens de grote processie was de kapel wel telkens een van de vaste stopplaatsen. Dat Sint-Brigida erg geliefd was binnen de gemeente is tevens te zien aan de beeltenissen die terug te vinden zijn in de parochiekerk van Meeuwen, in de vorm van een sculptuur met offerblok en gewijd water en in de vorm van een glasraam. In 1902 heeft de toenmalige pastoor een nieuw beeld laten maken, omdat het vorige naar eigen zeggen 'niet meer betamelijk was'. Ook in het kerkje van Plockroy, een gehucht behorende tot Wijshagen, kan men een beeld van Sint-Brigida

² Schrooten en Kerfs, 1980-1981, pg. 16-24.; Agentschap Onroerend Erfgoed, 2005b

terugvinden. De bewoners van dit gehucht gingen alvorens de bouw van hun eigen kerkje naar de mis in Meeuwen. Dit toont aan dat de verering van St. Brigida ook buiten Meeuwen werd overgenomen.

De parochie van Meeuwen zou in het bezit zijn van een relikwie van de Heilige Brigida. Deze zou bestaan uit een stukje gebeente waarvan het bewijsstuk dateert van 3 november 1869. Op 1 februari, de feestdag van Sint-Brigida, wordt de relikwie uitgesteld en vereerd, een grote gebeurtenis in de gemeente. Bedevaarders van ver buiten het dorp kwamen naar Meeuwen om Sint-Brigida te hoogachten. Sint-Brigida genoot in Meeuwen een eigen broederschap dat in haar beginjaren 600 à 700 leden telde. Ze werd door E.H. Jozef Vranken opgericht in 1943. De broederschap verkocht huis- en stalzegens op de feestdag en tijdens het octaaf aan de inwoners van het dorp en daarbuiten. 1 Februari was voor pastoor Vranken en de parochie een van de belangrijkste, maar ook een van de meest winstgevende, dagen in het jaar. In 2003 wordt de kapel, tezamen met twee lindebomen, officieel beschermd als monument wegens de volkskundige waarde. Tegenwoordig wordt het gebouw omringd door woonhuizen (figuur 6). Achter de kapel staan twee lindebomen, die mee zijn opgenomen in het beschermingsbesluit. Deze bomen refereren naar de landelijke context waarin de Sint-Brigidakapel oorspronkelijk is gebouwd.

Figuur 5, Atlas der buurtwegen, 1841 (Geopunt)

Figuur 6, Luchtfoto, 2018 (Google maps)

2.03. Bouwhistorische analyse

Volgens de gevelsteen van de kapel dateert de kapel uit 1835. Er zijn geen aanwijzingen dat er een ander gebouw op deze locatie stond voor de bouw van de Sint-Brigidakapel. Het monument werd opgetrokken vóór de eerste helft van de 19de eeuw en is daarmee een van de oudste gebouwen in de gemeente. Het zeldzame bouwwerk verkeert in vrij gave staat van bewaring en heeft dus niet veel verandering ondergaan gedurende zijn bestaansperiode.

Bouwsporen kapel

Om de bouwsporen die door de jaren heen zijn opgetreden te kunnen benoemen, is er gebruik gemaakt van foto's. De oudste foto (figuur 7) dateert vermoedelijk uit het begin van de 20ste eeuw. Ter vergelijking werd eveneens een foto uit ca. 2003 (figuur 8) en een foto van de tegenwoordige toestand toegevoegd (figuur 9). De oude foto toont een teerlaag aan de buitenzijde van de kapel, aangebracht als lapmiddel tegen het opstijgend vocht (deze herkennen we ook aan de binnenzijde). Deze bleek niet effectief. Daarnaast herkennen we de sierboord die aan de voorkant van de kapel het dak afsluit (windveer) in een wit schilderwerk, in tegenstelling tot de groene kleur van vandaag. Daarnaast werd het kruisbeeld boven de deur eveneens vervangen. Op de oude foto zien we aan weerszijden van de deur twee kleine rechthoekige zwarte vlakken, die tegenwoordig niet terug te vinden zijn. Vermoedelijk betreft het offerblokken voor bedevaarders die nog voor 2003 zijn dichtgemaakt. Vandaag tekenen deze zich nog beperkt af onder het afbladderende pleisterwerk. De hedendaagse deur toont op het eerste zicht een gelijkaardige opbouw als deze op de foto van het begin van de 20ste eeuw, doch is de kleur niet af te leiden. Hetzelfde geldt voor de kleur van dakrand en -oversteek.

Bouwsporen site/omgeving

De omgeving van de kapel kende doorheen de tijd enkele transformaties, aan te duiden via onderstaande foto's en kaarten. De Atlas der Buurtwegen toonde reeds dat de kapel oorspronkelijk tussen de velden werd opgetrokken. Ook op de oude foto (figuur 7) zien we dit beeld terug. De foto en kaart uit ca. 2003 (figuur 8 en 10) tonen een andere situatie, waarbij de kapel zich reeds tussen de bebouwing bevindt en een verharde weg is aangelegd. Er werd een klein voorgebied aangelegd in klinkers om de kapel vlotter te kunnen bereiken. Tussen 2003 en 2018 werd een deel van het wegentraject verlegd, waardoor het gebied rondom de Sint-Brigidakapel ruimer werd (figuur 11). Deze verandering is duidelijk zichtbaar op onderstaande foto's. De extra ruimte werd benut om een aankomst- en rustzone te creëren voor bezoekers. De twee kenmerkende lindebomen zijn op de beelden steeds duidelijk aanwezig.

Figuur 7, Foto van de kapel in landelijke omgeving, Begin 20^e eeuw (Heemkundige kring de Reengenoten)

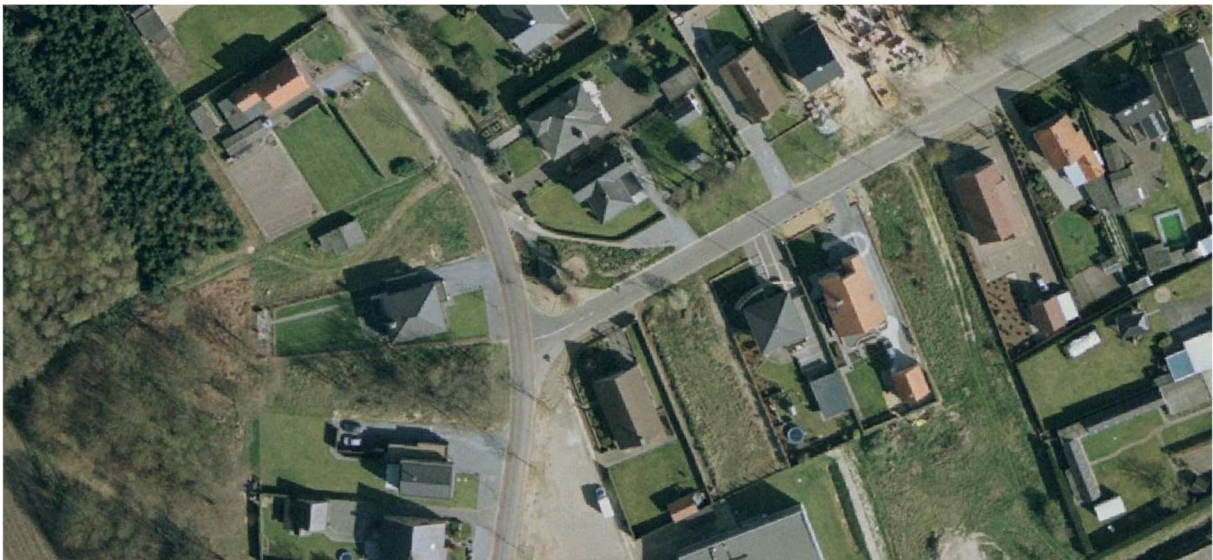
Figuur 8, Foto van de kapel in bebouwd gebied, ca. 2003 (Erfgoed Vlaanderen)

Figuur 9, Foto van de kapel in bebouwd gebied, 2018 (Eigen foto)

Figuur 10, Luchtfoto, 2000-2003 (Geopunt)

Figuur 11, Luchtfoto, 2005-2007 (Geopunt)

3. INVENTARISATIE VAN DE ERFGOEDELEMENTEN

3.01. Opmetingsplannen

De kapel werd in detail opgemeten. Deze opmetingsplannen zijn terug te vinden in bijlage 8.04.

Zie bijlage 8.04: Opmetingsplannen

Zie bijlage 8.03: Fotosurvey

3.02. Inventaris site / omgeving

De kapel bevindt zich op de hoek van een bewoonde straat. Het perceel is vrij toegankelijk voor publiek. Er is een pad aangelegd in vierkante klinkers, beboord met kleiklinkers in waalformaat. Daarnaast is het gebied ingevuld met grindvlakken en groenaanleg. Deze bestaat uit hagen die het pad volgen, laag struikgewas en enkele sierstruiken. Lauraceraus, Lonicera en taxus wisselen mekaar af. Achter het gebouw staan twee oude doch kenmerkende Linden. Aan de voorzijde van de kapel herkennen we een metalen zitmeubel en een afvalbak. Binnen de aanleg kunnen we besluiten dat er enkel aan de lindebomen erfgoedwaarde toegekend kan worden. (Foto 1-5)

Zie bijlage 8.03: Fotosurvey

3.03. Inventaris exterieur

De kapel is opgebouwd uit rode bakstenen en nadien gecementeerd. In deze cementering zijn opgelegde voegen aangebracht om de indruk van grotere stenen te geven. Het dak heeft een houten opbouw en is afgewerkt met oude stukken in natuurleien, afgewisseld door grijze, niet originele vezelcement-leien op de vernieuwde stukken. (Foto 6-13)

De voorgevel is gericht naar het zuidwesten en is voorzien van een beperkt portaal, waardoor de muren naar afwerking afwijken van de drie andere gevels. De cementering op de buitenwanden is wit gekalkt en aan de aanzet voorzien van een zwarte boord uit teer. De kopse zijde van de muur is aan beide kanten opnieuw gecementeerd en bovendien voorzien van een geornamenteerd en in reliëf aangebracht sierkader. De verharding in het portaal is afwijkend van het pad en werd uitgevoerd in kleiklinkers in waalformaat conform de boorden van het pad. De verhardingen zijn niet origineel. Hier kan geen erfgoedwaarde aan toegekend worden. De groene houten deur is voorzien van een opening met een wit houten traliewerk dat aan de binnenzijde verstevigd is met ijzeren dwarsregels. Deze opening is niet afgesloten met glas. Aan de binnenzijde herkennen we verschillende sloten, het is onduidelijk waar deze van af stemmen. De deur staat op een dorpel in blauwe hardsteen. Uit de bouwhistorische analyse kon worden afgeleid dat er initieel aan weerszijden van de deur twee offerblokken in de muur zaten. Deze elementen ontbreken vandaag de dag, onder het afbladderend pleisterwerk tekenen ze licht af. Waarschijnlijk kunnen verdere sporen hiervan teruggevonden worden achter de cementering. Boven de deur bevindt zich een kruisbeeld (niet origineel). Links naast de deur hangt een bordje met uitleg over de kapel en haar geschiedenis. De kopse zijde van het dak aan deze voorgevel is afgewerkt met een groene houten windveer, aan de onderzijde uitgewerkt als sierlijst. Op de nok bevindt zich een kruis in smeedijzer. (Foto 15-21)

In de noordoostelijke gevel bevindt zich een wit houten raam, verdeeld in zes segmenten en aan de bovenkant afgerond met een kleine korfboog. Aan de buitenzijde van het raam herkennen we drie horizontale ijzers, waarvan de functie niet direct duidelijk is. Mogelijks maakten deze ijzers deel uit van een vroeger traliewerk ter afsluiting van de raamopening. Er kan zich de vraag gesteld worden of er origineel geen buitenschrijnwerk aanwezig was, doch is dit niet te bewijzen door het gebrek aan ouder

beeldmateriaal. Het raam is geaccentueerd door een gecementeerde omlijsting en een onderdorpel. Op deze gevel is rechtsboven een gevelanker in smeedijzer zichtbaar. De houten dakvoet met klossen is roodbruin geschilderd. (Foto 22)

De achtergevel is uitgevoerd als een brandgevel. Hij is gericht naar het zuidoosten en voorzien van twee smeedijzeren gevelankers. Aan de linkse muurplaat ontbreekt een gevelanker. In deze achtergevel zit de steen die de kapel dateert in 1835. De nok van de gevel is met een trap geaccentueerd. (Foto 26-29)

De zuidwestelijke gevel is opgebouwd conform de noordoostelijke gevel. Ze bevat eveneens één wit houten raam, aan de bovenkant afgerond met korfboog en verdeeld in zes segmenten, ditmaal zonder ijzeren staven. Ook hier is het raam geaccentueerd door een gecementeerde omlijsting en een onderdorpel. Linksboven in de gevel bevindt zich een gevelanker, op het dak herkennen we een ladderhaak. De houten dakvoet is ook hier roodbruin geschilderd. (Foto 29-30)

De buitenschil van de kapel bevindt zich in vrij originele toestand en heeft bijgevolg een hoge erfgoedwaarde. Uit historische foto's is af te leiden dat de windveer en de houten deur in opzet overeenstemmen, doch wijkt de kleursetting af. Een verder kleuronderzoek kan meer duidelijkheid bieden over de originele kleur van zowel de deur, de windveer als de dakoversteek. Het voorzien van een juiste kleur voor deze elementen kan ervoor zorgen dat de erfgoedwaarde van deze elementen versterkt.

Zie bijlage 8.03: Fotosurvey

3.04. Inventaris interieur

De binnenwanden van de kapel zijn wit gepleisterd. Aan de onderkant van de muren bevindt zich een zwarte boord van ongeveer twee centimeter hoog, vermoedelijk een teerlaag. De achtergevel van de kapel verjongt op halve hoogte. Op het onderste muurdeel werd een houten tablet geplaatst. In het bovendeel van de wand zit een nis, die blauw geschilderd werd. We herkennen eveneens een voetstuk. Voor de achtergevel werd een altaar opgericht. Het afgerond altaarstuk is vervaardigd uit metselwerk, gekalkt en blauw geschilderd. Op het altaar staat een beeld van de Heilige Brigida, vervaardigd uit terracotta. Het beeld toont de Heilige Brigida met in haar rechterhand een eikenblad, in haar linkerhand ontbreekt haar staf. Aan het voetstuk herkennen we een rund. Het beeld wordt erkend als cultuurgoed omwille van zijn ornamentale bestemming en de waardeversterkende band tussen het beeld en de kapel, een verdere motivatie wordt voorzien in bijlage. Het plafond is aangebracht als een tongewelf en afgewerkt conform de binnenwanden. Beiden hebben een afwerkingslaag van kalk op vitsen. De vloer is afgewerkt met gele vierkante cementtegels, afgeboord met rode cementtegels. Deze tegels zijn niet origineel, doch is een exacte datering niet geweten. Mogelijks is er een oude verharding aanwezig onder de tegels. Aan de binnenzijde van de raamopeningen zijn er steeds drie verticale, witgeschilderde ijzeren staven geplaatst. Het is onduidelijk welke de originele kleursetting van de kapel betreft, omwille van de verscheidene verflagen die te herkennen zijn. Voor het altaarstuk en het beeld kan het kleurgebruik eveneens in twijfel getrokken worden. Een verder kleuronderzoek kan dit uitwijzen. De overige elementen in het interieur (kaarshouder, metalen voetstuk, vazen en dergelijke) zijn louter recente decoratie. (Foto 34-43)

Het interieur bevat erfgoedwaarde omwille van zijn gave opbouw en de aanwezigheid van het altaarstuk en het beeld. Doch zou de erfgoedwaarde versterkt kunnen worden door de originele kleursetting te onderzoeken en terug te voorzien.

Zie bijlage 8.03: Fotosurvey

3.05. Diagnosenota

Voorgevel (portaal):

- De kalklaag vertoont scheuren en bladdert lokaal af. (Foto 15)
- Aan de linkerkant bevindt zich een grote scheur die de cementering en de daarop aangebrachte kalklaag in een groot vlak van de gevel doorbreekt. (Foto 16)
- De teerlaag beneden is erg beschadigd. (Foto 15)
- Het infobord is verouderd en vertoont sporen van roest. (Foto 20)
- De houten sierlijst vertoont plaatselijke beschadiging, voornamelijk op de hoeken. (Foto 15, 21)
- De kopse zijden van de zijmuren vertonen sporen van vuilafzetting. (Foto 15)
- De houten deur is erg verouderd en vertoont op verschillende plekken beschadigingen zoals scheuren en aangetast hout. De deur hangt af en knelt bij het openen. De houten beplanking aan de buitenzijde is erg verweerd. Het verfwerk bladdert af. De ijzeren versteviging aan de achterzijde van het traliwerk vertoont sporen van verroesting. Het is onduidelijk waarom er verschillende sloten aanwezig zijn. (Foto 17, 18)
- Aan de bovenzijde van de deuropening is de kalklaag grotendeels verdwenen. De houten latei en houten latjes (vitsen) zijn zichtbaar. (Foto 44)
- De natuurstenen dorpel is in goede staat. (Foto 17)
- De verharding in het portaal verkeert in goede staat. (Foto 15-17)
- Het ijzeren kruis op het dak vertoont sporen van roest en is scheefgezakt, doorheen de dakbedekking. (Foto 21)
- Aan weerszijden van de deur bevonden zich initieel twee offerblokken. Deze zijn tegenwoordig slechts zeer beperkt zichtbaar onder de afbladderende pleisterlaag. Verdere sporen hiervan zouden zich achter de cementering kunnen bevinden.

Achtergevel:

- De cementering vertoont enkele scheuren. (Foto 2)
- Lokaal komt de cementering los en is het onderliggende metselwerk zichtbaar. (Foto 7)
- De gevel vertoont sporen van mossen en kleinschalige vervuiling. (Foto 2)
- De gevelankers zijn op bepaalde plaatsen licht verroest. Er ontbreekt een gevelanker aan de linkerkant. (Foto 27, 28)
- De datum in de gevelsteen is slecht leesbaar. (Foto 27)

Zijgevels:

- De zijgevels vertonen sporen van mossen en vervuiling. (Foto 6)
- In beide gevels zitten er scheuren in de cementering. (Foto 6)
- Lokaal komt de cementering los en is het onderliggende metselwerk zichtbaar. (Foto 8)
- De raamomlijstingen vertonen aan beide zijden scheuren. (Foto 22, 24, 30)
- Het schilderwerk van het buitenschrijnwerk bladdert af. (Foto 22, 30)
- Het glas in beide ramen bevat meerdere krassen. (Foto 30)
- De onderdorpel van het raam op het zuidwesten is gescheurd in drie delen. Het middelste deel, samen met de volledige bovenzijde, zijn aangetast door mossen. (Foto 30, 32)
- Aan de bovenzijde van het raam op het zuidwesten werd de scheur in de raamomlijsting gedicht door middel van siliconen. (Foto 31)
- De drie horizontale ijzers aan het raam op het noordoosten zijn duidelijk aan het roesten. Ook op de binnenkant van de raamomlijsting zitten er sporen van roest. (Foto 23)
- De gevelankers zijn op bepaalde plaatsen licht verroest. (Foto 11, 25)

Dak:

- De algemene dakstructuur bevindt zich in een slechte staat, het houtwerk is grotendeels aangetast en biedt onvoldoende stabiliteit. Voornamelijk de dakopbouw aan de brandgevel is zwaar aangetast door waterinfiltratie, de overige dakstructuur is niet te inspecteren.
- Op het dak liggen vooral verweerde natuurleien en vezelcement leien, ten gevolge van herstellingen. Het verschil is duidelijk zichtbaar. (Foto 6, 13, 26)
- Beide zijden van het dak vertonen grote vlakken mosvorming. (Foto 6, 14)
- De verf op de houten dakstructuur bladdert lokaal af. (Foto 11, 12)
- De groene verf op de houten windveer bladdert af. Het houtwerk is aangetast. (Foto 21)
- De ladderhaak bevindt zich in goede staat, doch enkel aanwezig aan de rechterzijgevel. (Foto 14)
- De dakoversteek vertoont licht ingerot hout, de verf bladdert af. (Foto 13)
- De aansluiting tussen de brandgevel en het dakvlak werd in het verleden al een keer opgelapt, doch is dit niet afdoende uitgevoerd. Het lood is plaatselijk los. Er vindt waterinfiltratie plaats aan deze zijde. (Foto 14)
- Er zijn geen dakgoten aanwezig. De zone rondom de muren van de kapel werd wel verhard.

Binnenruimte:

- De pleisterlaag op de wanden en het plafond vertoont ernstige scheuren, plaatselijk zijn er grotere vlakken verdwenen. Aan de linkerkant en achteraan rechts is het houten latwerk (vitsen) zichtbaar. Het houtwerk toont aangetast. (Foto 34-36, 42, 47-48)
- Op de achterwand zitten rood-roze vlekken onder de afgebladderde pleisterlaag, waarschijnlijk verkleuring van het onderliggende metselwerk. (Foto 34, 47)
- De cementtegels bevinden zich in redelijk staat, doch liggen ongelijk. Mogelijks bevindt er zich een oudere vloer onder de tegels. (Foto 39)
- De ijzeren staven voor de ramen vertonen tekenen van roestvorming. (Foto 42-43)
- De witte verflaag op de houten ramen bladdert af. (Foto 42-43)
- Het altaar is aan de hoeken en zijkanten erg beschadigd. Ook hier bladdert de verf af. (Foto 40-41)
- Het heiligenbeeld vertoont duidelijke sporen van veroudering, de verflaag bladdert af. Het beeld bevindt zich niet op het voorziene voetstuk in de nis, maar op het altaar. (Foto 37)

Site/omgeving:

- Het pad in klinkers vertoont mosvorming. (Foto 4)
- De grindvlakken vertonen eveneens sporen van mos en plaatselijk ontbreekt het grind. (Foto 5)
- De oude linden verkeren in redelijke staat. De bomen vertonen verschillende wonden, waarvan enkele zeer grote wonden. Doch is er actief wondweefsel te herkennen. (Foto 3)
- De aanleg rondom de kapel is weinig landschappelijk te noemen. De aanleg is erg versteend en het aangebracht groen is eerder gestructureerd aangebracht. De inrichting (zitbank, vuilbak) past niet bij het karakter van de kapel. De aanleg verwijst niet naar de originele landschappelijke setting in het veld.

Zie bijlage 8.03: Fotosurvey

4. BESCHRIJVING VAN DE ERFGOEDWAARDEN

4.01. Volkskundige waarde

De Sint-Brigidakapel werd op 04-12-2003 beschermd als monument omwille van haar volkskundige waarde. De kapel bezit voornamelijk erfgoedwaarde als voormalig bedevaartsoord van Sint-Brigida, de patrones van de landbouwers en de beschermheilig van het vee. De beschermheilige werd vereerd door landbouwers uit Gruitrode, maar kende ook verering verder in de Kempen. Daarnaast is de Sint-Brigidakapel een zeldzaam gebouw in de gemeente. Met zijn datering in 1830, is het een van de weinig bewaarde bouwwerken uit de periode vóór het midden van de 19de eeuw in Meeuwen-Gruitrode. Het gebouw verkeert in vrij gave staat van bewaring en heeft een sobere, maar originele aankleding. De twee lindebomen die zich achter de kapel bevinden, verwijzen naar de landelijke omgeving waarin het bouwwerk initieel werd opgericht en geven het daarmee extra karakter.

5. VISIE OP TOEKOMSTIG BEHEER

In het toekomstig beheer van de Sint-Brigidakapel is de globale restauratie van de erfgoedelementen fundamenteel. Hiervoor zijn volgende uitgangspunten van belang:

- Respect voor de originele geleding in grondplan en opstand.
- Respect voor de originele stijl en vorm van het monument.
- Respect voor de sobere bouwmaterialen, toegepast in een weinig geornamenteerd geheel.
- Behoud van de twee, in het ministerieel besluit opgenomen, kenmerkende lindebomen waarbij er met respect wordt omgegaan met diens inplanting binnen het ensemble.

De visie van dit beheersplan richt zich op een volledige restauratie van de Sint-Brigidakapel naar origineel model. De restauratie richt zich zowel op het exterieur als op het interieur. Hierbij moet rekening gehouden worden met de besproken erfgoedelementen. De huidige functie van de kapel, namelijk een plaats voor bezinning, dient behouden te worden.

Naast het belang van de restauratie van de Sint-Brigidakapel, dient er eveneens aandacht geschonken te worden aan de aanleg rondom de kapel. De landelijke sfeer waarin de kapel origineel werd opgetrokken is vandaag niet meer te herkennen door de gestructureerde, deels verharde aanleg. De toegepaste verhardingen en groenstructuren staan ver van de originele landschappelijke invulling in de velden. Deze landschappelijke sfeer wordt bij voorkeur teruggebracht. De oude lindebomen dienen daarbij steeds een voorname plaats in te nemen.

De Sint-Brigidakapel werd tijdens het afdelingsoverleg van Onroerend Erfgoed (dd. 05/09/2018) erkend als ZEN-erfgoed ('zonder economisch nut'). De kapel zal namelijk in de toekomst haar functie als plaats van bezinning en verering behouden. Een andere functie is omwille van haar religieuze betekenis, en bijkomend door haar beperkte omvang, niet van toepassing.

De concrete richtlijnen hiervoor worden als beheersmaatregelen opgenomen in het volgend hoofdstuk. Deze richtlijnen worden later opgenomen en uitgewerkt in restauratiedossiers, op te maken voor het geheel aan werken, die desgevallend gefaseerd worden uitgevoerd. Na de restauratie dient een doordacht beheer de gerestaureerde erfgoedwaarden verder te vrijwaren, zodat deze niet verloren gaan.

Het opzet van de doelstellingen is het geheel te vrijwaren voor de toekomst.

Zie bijlage 8.09. ZEN-erfgoed

6. BEHEERSMAATREGELEN

6.01. Dringende instandhoudingswerken

Het dak van de kapel verkeert in slechte toestand, voornamelijk aan de zijde van de brandgevel. De dakbedekking is niet uniform en sterk vervuild, het houtwerk is aangetast en er treedt waterinfiltratie op. Vermoedelijk is in het verleden het dak reeds gerestaureerd, zij het onoordeelkundig. Vanuit een slechtere vochtuithouding ontstaan er immers een aantal problemen. Zo is de binnenafwerking erg verweerd en heeft ook de cementering op de muren het zwaar te verduren. Omwille van de beperkte omvang van de kapel, is het moeilijker om slechts één aspect aan te pakken. Het één staat bouwkundig altijd in relatie tot het ander. Eén dringend werk er uit halen lukt daarom niet. We durven evenwel stellen dat het geheel dringend aangepakt moet worden.

6.02. Eenmalige werken

Exterieur

Gevels

De zijgevels en de achtergevel tonen sporen van vervuiling, vooral aan de onderzijde en op de hoeken alsook op de raamomlijstingen en in de dagkanten van de raamopeningen. Deze worden best tijdig ontdaan van natuurlijke afzettingen (mossen etc.) en gereinigd. De cementlaag vertoont scheuren die vermoedelijk plaatselijk hersteld kunnen worden. Wanneer plaatselijke herstellingen niet afdoende zijn om een egaal gevelbeeld te realiseren, dient een vervanging van de cementlaag overwogen te worden. Tevens komen door de talrijke scheuren de raamkaders niet meer tot hun recht. Enkele prominente verticale scheuren kunnen een voorteken zijn van eventuele instabiliteit. Dit dient mogelijks onderzocht te worden. De gevelankers dienen ontroest te worden en op regelmatige basis opnieuw geschilderd te worden. De voorgevel bevindt zich in soortgelijke staat. De afwerkingslaag aan de voorgevel is aan grondige herstelling toe wegens barsten, afschilfering en het gedeeltelijk loskomen ervan. Om de uniformiteit van het geheel te vrijwaren wordt het sterk aangeraden deze afwerking volledig te vervangen. De offerblokken die zich initieel aan weerszijden van de deur bevonden in de voorgevel, zouden terug in beeld gebracht moeten worden, om een zo origineel mogelijk beeld van de kapel te verkrijgen.

Buitenschrijnwerk

Het is onduidelijk of de vensters in de zijgevels origineel enkel in de vorm van raamopeningen, met mogelijks een traliewerk ter afsluiting, of effectief als schrijnwerk waren uitgevoerd. Er zijn dan ook twee beheersmaatregelen mogelijk. Een eerste optie betreft de restauratie van het aanwezige buitenschrijnwerk, waarbij het houtwerk hersteld en opnieuw geschilderd dient te worden. Het glas wordt bij voorkeur vervangen wegens de grote hoeveelheid aan krassen. Een tweede optie betreft het uithalen van het buitenschrijnwerk en het plaatsen van een traliewerk, in het karakter van de kapel. Daarbij dienen de dagkanten opnieuw afgewerkt te worden. De diefijzers voor de ramen dienen ontroest en behandeld te worden. Omdat deze ingemetseld zijn worden deze best voorafgaandelijk uitgenomen, vervolgens ontroest, behandeld met een metallisatie en laklaag, en teruggeplaatst. Enkel op die manier is er garantie dat de staaf ook in het metselwerk niet verder zal roesten en de cementering opnieuw zal afstoten. De houten deur dient plaatselijk hersteld te worden, het houtwerk dient gecontroleerd te worden. Het geheel dient opnieuw geschilderd te worden, waarbij de originele kleur best gevolgd wordt. Deze kan door verder kleuronderzoek achterhaald worden. Bij dit kleuronderzoek wordt ook best de originele kleur van de windveer en de dakoversteek onderzocht. Het sluitwerk, de scharnieren en de ijzeren versteviging aan de deur dienen gecontroleerd en behandeld te worden. De houten latei boven de deur is verzwakt en moet mogelijks vervangen worden. Het pleisterwerk in de dagkant van de deur dient vervangen te worden.

Dak

Het dak is grotendeels bedekt met mos. Het mos zal op termijn de leien nog meer doen schuiven, met nefaste effecten voor de waterdichting tot gevolg. De dakafwerking is niet volledig uniform wegens latere herstellingen en wordt gevormd door een combinatie van natuurleien en vezelcementleien. Een volledige vervanging van de leien is momenteel nog niet aan de orde, maar is wel te overwegen. Immers kan het kleiner dak dan opnieuw de nodige esthetische opwaardering krijgen, kunnen de bouwfysische problemen aan de brandgevel opgelost worden, en is ineens het mos verwijderd. Bij een restauratie dient er gekozen te worden voor natuurleien conform de originele toestand.

De dakstructuur bevindt zich in een slechte staat, voornamelijk ter hoogte van de brandgevel. Het houtwerk dient nagekeken te worden op rottend hout, waar nodig dient het hout behandeld, verstevigd of vervangen te worden. Vooral de opleg van balken en klossen zijn vermoedelijk aangetast. De knooppunten dienen nagekeken te worden. Het geheel wordt best polymeerchemisch behandeld, indien mogelijk. Wanneer balken te erg verzwakt zijn over grotere lengtes kan vervanging overwogen worden. In voorkomend geval gebeurt dit naar bestaande soort en afmetingen. Een totale vervanging van de houten dakstructuur is mogelijks vereist, daarbij dient de originele opbouw en materialisatie gevolgd te worden. Het houtwerk van de dakoversteek dient eveneens hersteld te worden. Het volledige houtwerk dient opnieuw geschilderd te worden conform de originele kleursetting (opnieuw na kleuronderzoek).

Aanleg

De huidige lindebomen dienen degelijk onderhouden te worden. Deze passen binnen de sfeer en de historie van de plek. De standplaats wordt bij voorkeur onderzocht. De lindebomen worden bij voorkeur jaarlijks gesnoeid, waarbij de stammen takvrij gemaakt worden en mogelijke stamscheuten gesnoeid worden. Wanneer de bestaande bomen sterk beschadigd zijn of afsterven, dienen deze gekapt te worden. Er worden jonge lindebomen gepland, in identieke soort en bij voorkeur in identieke variëteit. Er dient steeds overlegd te worden met Onroerend Erfgoed alvorens te besluiten tot het kappen van bomen.

De aanleg rondom de kapel wordt best herzien, waarbij de landelijke sfeer wordt teruggebracht. De strakke verhardingen worden best verwijderd, mogelijks kunnen er halfverhardingen teruggeplaatst worden. Voornamelijk rondom de kapel zou een halfverharding een betere optie zijn, zodat het regenwater afkomstig van het dak in de bodem kan infiltreren. Er wordt een landelijkere, sobere beplanting voorzien. De aanwezige inrichting wordt bij voorkeur veranderd door inrichting met een landelijk karakter.

Interieur

Wanden en plafond

De wanden dienen volledig opnieuw gepleisterd te worden. De afwerkingslaag vertoont op verschillende plaatsen een duidelijk kleurverschil en bladdert op regelmatige basis dusdanig af, dat enkel herstelling geen uniform beeld kan bieden, wat nodig is voor de sereniteit van de ruimte. De muren dienen volledig opnieuw gepleisterd te worden, conform de originele kleursetting. Deze kan door een kleuronderzoek achterhaald worden. Om vochtproblemen in de toekomst te vermijden, is het aan te raden de muren preventief te injecteren. Opstijgend vocht in de muren gaat anders opnieuw de afwerking doen loskomen. Het aanbrengen van een teerlaag is niet afdoende, de zone van de teerlaag kan eventueel als een donkere geschilderde zone worden aangegeven. Rond de ramen zijn er duidelijke barsten en scheuren te zien in het pleisterwerk. Zoals eerder aangegeven is het mogelijks aan de orde om de stabiliteit van de kapel na te gaan en de fundering af te toetsen. Ook het plafond dient een vernieuwde afwerking te krijgen. Lokaal is het pleisterlatwerk zichtbaar. Ook zitten er barsten in het concave plafond. Zowel de wanden als de muren dienen zo goed mogelijk naar origineel uitzicht hersteld te worden. Het houten tablet dat rust op de verdikking aan de achterwand is licht beschadigd. Deze dient hersteld te worden.

Vloer

De tegels in gele en rode kleur worden bij voorkeur gereinigd. Losliggende tegels kunnen herlegd worden. Mogelijks bevindt de originele vloer zich onder de tegelvloer. Wanneer dit het geval is, geniet het de voorkeur om deze vloer terug open te leggen en te restaureren.

Objecten

Het altaar vertoont scheuren en aan verschillende hoeken is het object erg beschadigd. Het geheel dient hersteld en opnieuw geschilderd te worden. Het beeld van de Heilige Brigida dient eveneens hersteld en herschilderd te worden. Voor beide objecten is een kleuronderzoek aangewezen, zodat de originele kleuren terug toegepast kunnen worden.

6.03. Onderhoudswerken

Naast de beoogde restauratie is een onderhoudsplan op langere termijn van essentieel belang om de erfgoedwaarden van het monument te behouden. Het belang van dit onderhoud is van toepassing voor zowel de bouwkundige elementen als voor de aanleg van de site. De onderhoudswerken voor de Sint-Brigidakapel betreffen een regulier onderhoud van zowel het exterieur als het interieur. Voor de site zijn er ook enkele onderhoudsrichtlijnen, meer bepaald voor de beplantingen, de verhardingen, de grindvlakken en andere omgevingselementen. Alle onderhoudswerken dienen op regelmatige basis uitgevoerd te worden.

Zie bijlage 8.05. Tabel beheersmaatregelen

7. OPVOLGING EN EVALUATIE

7.01. Chronologie van de eenmalige werken

De uit te voeren (restauratie)werken kunnen in een aantal stappen uitgevoerd worden. Om deze chronologie te staven werden de verschillende werken in detail beschreven in voorgaande nota. Wegens de beperkte omvang van het bouwwerk is fasering van de werken eerder onmogelijk. De werken worden best allemaal in één fase uitgevoerd.

7.02. Restauratiewerken

Na de goedkeuring van het beheersplan wordt het restauratiedossier, waarin de eenmalige werken zijn opgenomen, opgemaakt. Aangezien de kapel een gebouw met beperkte omvang betreft, kan het dossier ingediend worden binnen verschillende standaardprocedures. Na goedkeuring van de premies worden de werken uitgevoerd binnen de vastgelegde termijnen.

De richtlijnen van het agentschap Onroerend Erfgoed worden verwerkt in het restauratiedossier. Tijdens de werken wordt de erfgoedconsulent wekelijks uitgenodigd op de werfvergadering. Voorafgaand zal het dossier tevens uitvoerig overlegd worden.

Na het beëindigen van de werken, tijdens de voorlopige oplevering, wordt het as-built dossier en het restauratieverslag overhandigd aan het agentschap Onroerend Erfgoed. Alle daartoe benodigde stukken worden hierin opgenomen.

7.03. Onderhoudswerken

Na de restauratie is een degelijk onderhoud essentieel om de erfgoedelementen te vrijwaren op lange termijn. De reeds aangehaalde onderhoudswerken dienen op terugkerende basis uitgevoerd te worden. Om een degelijk nazicht van het monument te voorzien, kan er een overeenkomst met Monumentenwacht gesloten worden.

8. BIJLAGEN

Bijlagen	Niet van toepassing	Bijgevoegd
Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)		Bijlage 8.01 Kadastrale afbakening
Lijst van geplande werkzaamheden		Bijlage 8.05 Tabel beheersmaatregelen
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating		Bijlage 8.05 Tabel beheersmaatregelen
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart		Bijlage 8.09 ZEN-erfgoed
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	X	
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed	X	
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is		Bijlage 8.06 Lijst waardevolle bomen
Lijst van cultuurgoederen		Bijlage 8.08 Lijst van cultuurgoederen
Lijst van geplande werkzaamheden aan een orgel dat dateert van na de Eerste Wereldoorlog	X	
Bibliografie (overzicht referenties)		Bijlage 8.07 Bibliografie
Extra bijlage (bvb. foto's, ...)		Bijlage 8.02 Ministerieel besluit Bijlage 8.03 Foto-survey Bijlage 8.04 Opmetingsplannen